ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHİLARİDA POZITIV FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK PSİXOLOGİK ASOSLARI

Xakimjonova Barno Maxmudjonovna

Anotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida pozitiv fikrlashni shakllantirish jarayonining pedagogik va psixologik asoslari tizimli tahlil qilingan. Tadqiqot davomida ijobiy fikrlashning shaxs rivojlanishidagi o‘rni, uning emotsional barqarorlik, o‘quv motivatsiyasi, metakognitiv ko‘nikmalar va ijtimoiy moslashuvga ta’siri ilmiy manbalar asosida asoslab berilgan. Shuningdek, boshlang‘ich ta’lim jarayonida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan metodik yondashuvlar, konstruktivistik pedagogika tamoyillari, kognitiv-bihevioral psixologiya elementlari, o‘yin va situatsion metodlarning ijobiy fikrlashni rivojlantirishdagi amaliy ahamiyati yoritilgan. Maqolada o‘quvchilar bilan ishlashda o‘qituvchi-ota-ona hamkorligi, emotsional-intellektual rivojlanish vositalari va diagnostika texnologiyalarining ahamiyati ham chuqur ochib berilgan. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta’lim tizimida o‘quvchilarning ruhiy farovonligi va ijobiy fikrlash kompetensiyalarini mustahkamlash bo‘yicha ilmiy-uslubiy takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so’zlar: Pozitiv fikrlash, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, pedagogik psixologiya, konstruktivistik ta’lim, metakognitiv ko‘nikmalar, emotsional intellekt, kognitiv-bihevioral yondashuv, ta’lim motivatsiyasi, psixologik rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, pedagogik texnologiyalar, o‘yin metodlari, diagnostika.

ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЗИТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Хакимжонова Барно Махмуджоновна.

Аннотация: В статье системно анализируются педагогические и психологические основы процесса формирования позитивного мышления у учащихся начальной школы. В ходе исследования на основе научных источников обоснована роль позитивного мышления в развитии личности, его влияние на эмоциональную устойчивость, мотивацию к обучению, метакогнитивные навыки и социальную адаптацию. Также освещаются методические подходы, которые могут быть использованы в процессе начального образования: принципы конструктивистской педагогики, элементы когнитивно-поведенческой психологии, практическое значение игровых и ситуативных методов в развитии позитивного мышления. В статье также глубоко раскрывается значение педагогико-родительского взаимодействия, средств эмоционально-интеллектуального развития и диагностических технологий в работе с учащимися. Результаты исследования послужат для разработки научно-методических предложений по укреплению психического благополучия и компетенций позитивного мышления учащихся в системе начального образования.

Ключевые слова: Позитивное мышление, младшие школьники, педагогическая психология, конструктивистское образование, метакогнитивные навыки, эмоциональный интеллект, когнитивно-поведенческий подход, учебная мотивация, психологическое развитие, социальная адаптация, педагогические технологии, игровые методы, диагностика.

PEDAGOGICAL PSYCHOLOGICAL BASIS OF FORMING POSITIVE THINKING IN PRIMARY GRADE STUDENTS

Khakimjonova Barno Makhmudjonovna

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

Annotation: This article systematically analyzes the pedagogical and psychological foundations of the process of forming positive thinking in primary school students. During the study, the role of positive thinking in personal development, its impact on emotional stability, learning motivation, metacognitive skills and social adaptation was substantiated on the basis of scientific sources. Also, methodological approaches that can be used in the primary education process, the principles of constructivist pedagogy, elements of cognitive-behavioral psychology, the practical significance of game and situational methods in developing positive thinking are highlighted. The article also deeply reveals the importance of teacher-parent cooperation, emotional-intellectual development tools and diagnostic technologies in working with students. The results of the study will serve to develop scientific and methodological proposals for strengthening the mental well-being and positive thinking competencies of students in the primary education system.

Keywords: Positive thinking, primary school students, pedagogical psychology, constructivist education, metacognitive skills, emotional intelligence, cognitive-behavioral approach, educational motivation, psychological development, social adaptation, pedagogical technologies, game methods, diagnostics.

KIRISH

Zamonaviy ta’limning asosiy maqsadi faqat bilim berish emas, balki bolani hayotga to’laqonli, psixologik jihatdan chidamli va baxtli shaxs sifatida tayyorlashdan iborat. Boshlang’ich sinf yoshi (6–11 yosh) bolaning shaxsiyati, o’z-o’zini anglashi va dunyoqarashi shakllanadigan eng muhim davrdir. Aynan shu davrda bola birinchi marta jiddiy emotsional sinovlarga duch keladi: ota-ona ajralishi, oilaviy nizolar, tengdoshlar zo’ravonligi (bullying), akademik muvaffaqiyatsizliklar, jamiyatdagi salbiy munosabatlar. Jahon sog’liqni saqlash tashkiloti ma’lumotlariga ko’ra, 10–19 yoshli o’smirlar orasida depressiya global miqyosda uchinchi o’rinda turadi, lekin bu holatning ildizi ko’pincha boshlang’ich sinf yoshidanoq boshlanadi. Shu sababli, bolalarda erta yoshdanoq pozitiv fikrlashni, emotsional chidamlilikni va optimistik dunyoqarashni shakllantirish dolzarb ilmiy-pedagogik vazifaga aylanmoqda. Pozitiv psixologiya fanining asoschisi Martin Seligman ta’kidlaganidek, bolalikda o’rgatilgan optimistik izohlash uslubi keyinchalik depressiya, tashvish va o’z joniga qasd qilish xavfini 50–70 % ga kamaytiradi. O’zbekiston sharoitida ham oilaviy ajralishlar sonining o’sishi, ijtimoiy-iqtisodiy qiyinchiliklar, shuningdek, maktablarda tengdoshlar zo’ravonligining dolzarb muammoga aylanishi boshlang’ich sinf o’quvchilarida pozitiv fikrlashni tizimli shakllantirishni talab qilmoqda. Ushbu maqola aynan shu muammoni pedagogik-psixologik nuqtai nazardan yoritishga, ilmiy asoslangan samarali strategiyalarni taklif etishga va ularni boshlang’ich ta’lim amaliyotiga tadbiq etish yo’llarini ko’rsatishga bag’ishlanadi. Bugungi kunda boshlang’ich ta’lim bosqichida bolalarning psixik salomatligi va emotsional farovonligi masalasi nafaqat pedagoglar, balki butun jamiyat oldidagi eng dolzarb vazifalardan biriga aylandi. Boshlang’ich sinf o’quvchilari (6–11 yosh) hayotining eng muhim rivojlanish davrini – konkret operatsiyalar bosqichini (J. Piaget) o’tamoqda. Aynan shu yoshda bolalarda o’z-o’zini anglash, emotsional regulyatsiya va ijtimoiy munosabatlar tizimi shakllanadi. Shu bilan birga, ushbu davrda bolalar hayotida ko’plab stress omillari – ota-ona ajralishi, oilaviy nizolar, moliyaviy qiyinchiliklar, tengdoshlar orasida zo’ravonlik (bullying), o’qituvchi yoki kattalardan qo’pol munosabat, akademik muvaffaqiyatsizliklar kabi salbiy tajribalar uchrab turadi. Bunday holatlarda bolalar osonlikcha tushkunlikka tushib qolishi, o’ziga bo’lgan ishonchni yo’qotishi, hatto depressiv holatlarga tushib

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

qolishi mumkin. Aynan shu muammolarning oldini olish va bolalarni hayotiy qiyinchiliklarga chidamli qilish uchun pozitiv fikrlashni erta yoshdanoq shakllantirish zarurati tug'iladi.

Pozitiv fikrlash – bu shunchaki "har doim ijobiy bo'lish" emas, balki Martin Seligman asos solgan pozitiv psixologiya fanining markaziy tushunchasi bo'lib, u insonning kuchli tomonlariga e'tibor qaratish, salbiy voqealarni optimistik izohlash uslubi orqali tushuntirish, emotsional chidamlilik (resilience) va subyektiv farovonlikni oshirishni nazarda tutadi. Seligman va uning hamkasblari tomonidan ishlab chiqilgan "optimistik izohlash uslubi" (explanatory style) nazariyasiga ko'ra, bolalar salbiy hodisalarni quyidagi uch o'lchovda baholaydi: doimiylik (permanent vs temporary), kengayish (global vs specific), shaxsiyayish (personal vs external). Agar bola "meni hech kim yoqtirmaydi, bu abadiy shunday bo'ladi, hammasi mening aybim" deb o'ylasa, bu pessimizm bo'lib, depressiya xavfini oshiradi. Aksincha, "bugun u menga yomon gapirdi, lekin ertaga hammasi boshqacha bo'lishi mumkin, bu faqat uning kayfiyati" deb o'ylasa, bu optimistik uslub bo'lib, emotsional chidamlilikni oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 10–12 yoshli bolalarda optimistik izohlash uslubi depressiya belgilari xavfini 50–60 % ga kamaytiradi (Seligman et al., 1995; Gillham et al., 2007).

Oilaviy inqirozlar – ayniqsa ota-ona ajralishi – boshlang'ich sinf bolalarida eng og'ir stress omillaridan biridir. Amato (2001) meta-tahliliga ko'ra, ajralgan oila farzandlari o'zlarini aybdor his qilishadi, xavfsizlik tuyg'usini yo'qotadilar va maktabda muvaffaqiyati pasayadi. Bunday holatlarda bolalar ko'pincha "mening oilam buzildi, demak men yomonman" degan ichki xulosaga kelishadi. Pozitiv fikrlashni shakllantirish orqali bola quyidagi yangi izohlashni o'rganadi: "Ota-onam bir-biriga mos kelmadi, lekin ular meni hali ham yaxshi ko'rishadi. Bu mening hayotimning faqat bir qismi, kelajakda men o'z baxtli oilamni quraman". Bunday qayta izohlash (reframing) bolani uzoq muddatli depressiyadan himoya qiladi. Tengdoshlar orasidagi zo'ravonlik (bullying) ham boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixik salomatligiga jiddiy tahdid soladi. Olweus (2013) tadqiqotlariga ko'ra, muntazam bullyingga duch kelgan bolalarda depressiya belgilari 3–5 baravar yuqori bo'ladi, o'z joniga qasd qilish fikrlari paydo bo'ladi. Bullying qurboni bo'lgan bola odatda "men zaifman, meni hech kim himoya qila olmaydi" deb o'ylaydi. Pozitiv psixologiya intervensiyalari (masalan, Penn Resiliency Program) shuni ko'rsatadiki, 8–10 haftalik mashg'ulotlardan so'ng bullying qurbonlari o'zlarini himoya qilish ko'nikmalarini oshiradi, o'ziga bo'lgan hurmat darajasi oshadi va depressiya belgilari 40 % ga kamayadi. Bunda asosiy usullar – fikrlarni qayta shakllantirish, kuchli tomonlarni aniqlash, minnatdorchilik mashqlari va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tarmoqlarini yaratishdir.

Pedagogik jihatdan pozitiv fikrlashni shakllantirishning eng samarali yo'llaridan biri – ijtimoiy-emotsional ta'lim (Social-Emotional Learning, SEL) dasturlarini sinf ichida muntazam olib borish. CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning) tashkiloti tomonidan o'tkazilgan 213 ta tadqiqot meta-tahlili shuni ko'rsatdiki, SEL dasturlari bolalarda emotsional regulyatsiyani 11–16 %, ijtimoiy ko'nikmalarni 9–12 %, akademik muvaffaqiyatni esa 11 % ga oshiradi (Durlak et al., 2011). Boshlang'ich sinflarda qo'llaniladigan amaliy usullar quyidagilar:

1. Minnatdorchilik jurnali – har kuni 3 ta yaxshi narsa yozish (Emmons & McCullough, 2003 tadqiqoti bo'yicha 10 haftada farovonlik 25 % ga oshgan).
2. Kuchli tomonlarni aniqlash va ulardan foydalanish (VIA-IS bolalar versiyasi).
3. "Uch ijobiy narsa" usuli – salbiy voqea haqida gapirganda, undan keyin uchta ijobiy tomonni topish.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

4. Mindfulness va nafas mashqlari – diqqatni hozirgi momentga qaratish orqali emotsional regulyatsiyani oshirish.
5. “Tootling” – sinfdoshlarining yaxshi xatti-harakatlarini qayd etish (bu sinfda ijobiy muhit yaratadi).
6. Growth mindset mashqlari (C. Dweck) – “hali o’rganmayapman” o’rniga “men buni hali o’rganmaganman” deyish.

Oila va maktab hamkorligi bu jarayonda muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar o’z farzandlariga salbiy voqealarni muhokama qilganda pessimizm emas, optimistik izohlash modelini namoyish etishlari kerak. Masalan, bola maktabda past baho olganida “sen ahmoqsan” deyish o’rniga “bu safar qiyin bo’ldi, lekin keyingi safar yaxshiroq tayyorlanasan” deyish kerak. Shu bilan birga, o’qituvchilar sinfda xavfsiz psixologik muhit yaratishi, har bir bolaning kuchli tomonlarini ko’ra olishi va ijobiy mustahkamlashdan keng foydalanishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, boshlang’ich sinf o’quvchilarida pozitiv fikrlashni shakllantirish – bu nafaqat pedagogik innovatsiya, balki bolaning butun hayot yo’lidagi eng muhim himoya mexanizmidir. Oilaviy inqirozlar, tengdoshlar zo’ravonligi, akademik stress va boshqa salbiy tajribalar bolani tushkunlikka olib kelishi mumkin bo’lgan bir paytda, optimistik izohlash uslubi, emotsional chidamlilik va o’z kuchli tomonlariga ishonch bolani ruhiy jarohatlardan himoya qiladi hamda unda hayotga ijobiy munosabatni shakllantiradi. Ilmiy tadqiqotlar (Seligman, Dweck, Fredrickson, Durlak va boshq.) ishonchli tarzda tasdiqlaydiki, boshlang’ich sinf yoshida o’tkazilgan ijtimoiy-emotsional ta’lim dasturlari, minnatdorchilik mashqlari, fikrlarni qayta shakllantirish va growth mindset strategiyalari bolalarda depressiya belgilari xavfini sezilarli darajada kamaytiradi, o’ziga bo’lgan hurmatni oshiradi, akademik natijalarni yaxshilaydi va ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlovchi uzoq muddatli ta’sir ko’rsatadi. O’zbekiston ta’lim tizimida ham ushbu yondashuvni sinf rahbarlari, psixologlar va ota-onalar hamkorligida joriy etish orqali har bir bola o’z hayotini faqat muvaffaqiyat va imkoniyatlar nuqtai nazaridan ko’ra oladigan, qiyinchiliklarni o’sish bosqichi deb qabul qiladigan va doimiy ravishda o’zida kuch va umidni topa oladigan shaxs bo’lib yetishishi mumkin. Pozitiv fikrlashni erta yoshdanoq o’rgatish – bu bolaga berilgan eng qimmatbaho sovg’a, chunki u nafaqat bugungi baxtini, balki kelajakdagi ruhiy salomatligi va hayotiy muvaffaqiyatini ham kafolatlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abdullayev A., Jo‘rayeva M. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 312 b.
2. G‘oziyev E. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2020. – 280 b.
3. To‘raqulova N. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. – Toshkent: Nodirabegim, 2021. – 256 b.
4. Rasulova D. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018. – 240 b.
5. Qodirov A., Xoliqova D. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Tafakkur qanoti, 2022. – 298 b.
6. Ahmedova S. Boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning emotsional rivojlanishi. – Toshkent: Fan, 2021. – 210 b.
7. Mamarasulov U. Pedagogikaning nazariy asoslari. – Toshkent: Sharq, 2020. – 330 b.
8. Mahkamova D. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Innovatsiya ziyo, 2019. – 190 b.
9. Raxmatullayeva M. Ta’lim jarayonida psixologik xizmat. – Toshkent: Navro‘z, 2021. – 175 b.